

IMAGINEA COPILULUI ÎN CĂRȚILE ȘCOLARE BLĂJENE LA SFÂRȘITUL SECOLULUI XIX - ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

Perioada de la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX a reprezentat, pentru mediul pedagogic blăjean, un proces de conturare a unui veritabil sistem pedagogic, presupunând concepții clare în privința definirii educației, a scopului ei, a obiectivelor, principiilor și valorilor, a metodelor și instrumentelor, a principalilor „actori” implicați (elevii, respectiv învățătorii/profesorii). Acest proces este vizibil în primul rând în periodicele cu caracter pedagogic, în activitatea reuniunilor învățătorilor, dar și în manualele și cărțile cu caracter pedagogic.

În acest context, deosebit de importantă este imaginea pe care acești profesioniști ai educației au construit-o despre copil ca despre rațiunea de a fi a muncii lor. Această imagine se regăsește cu precădere în manualele școlare, precum și în cărțile aflate în strânsă legătură cu acestea (programe, îndrumare metodice, lucrări de pedagogie și psihologie). Această problemă are o dublă semnificație: pe de o parte, imaginea copilului/elevului este construită pornind de la realitățile cu care se confruntau învățătorii, pe de altă parte are o puternică încărcătură idealizantă, dorindu-se un model de urmat, indicând implicit scopul, direcția spre care se îndreptau eforturile dascălilor.

Din acest punct de vedere, cărțile școlare nu sunt niciodată „neutre”, ci sunt purtătoare ale unui mesaj pe care încearcă să-l difuzeze. Manualele, cărțile de școală în general, folosite în școlile greco-catolice din arhidieceză, unele aparținând chiar unor autori blăjeni, altele circulând la recomandarea autorităților confesionale, reflectă în mod amănunțit aceste concepții despre copil, intenționând în același timp să le difuzeze, să le impună ca model, ele reprezentând un set specific de valori.

Dintre lucrările care au circulat în această perioadă, ne-am oprit asupra cărților de citire (abecedare), dar și a unor catehisme, cărți de istorie și geografie, de economie etc. Cele mai importante pentru subiectul nostru ni s-au părut a fi două abecedare/cărți de citire care au fost folosite o perioadă îndelungată în școlile greco-catolice: G. Munteanu, *Abecedarul împreună cu piese de lectură pentru băieții din anul I și al II-lea de școală*, Blaj, 1898, și I. F. Negruțiu, P. Ungureanu, *Carte de citire pentru clasele a II-a, a III-a și a IV-a primară*, Blaj, 1911.

Autorii acestor manuale erau persoane cu studii de pedagogie și cu o practică îndelungată la catedră: George Munteanu a urmat Institutul de pedagogie superioară de la Praga; a fost director al Preparandiei, unde a funcționat timp de 18 ani ca profesor, predând religie, pedagogie, metodică, limba germană, istorie, geografie, istorie naturală, constituție. Petru Ungureanu a efectuat studii pedagogice la Cluj, activând apoi la Blaj ca învățător și director la școala de aplicație de pe lângă Preparandie¹. Ioan Fekete Negruțiu, la rândul său director al Preparandiei, a fost o adevărată personalitate a vieții culturale românești din Transilvania acelei epoci: a fost, timp de 15 ani, președintele despărțământului Blaj al ASTRA, a fost, de asemenea, președintele secției școlare a ASTRA, a editat *Foaia școlastică*, o revistă pedagogică ce se distinge, în rândul periodicelor românești de profil, prin una dintre cele mai îndelungate și constante apariții².

Alături de bucăți de lectură cu caracter informativ, aceste manuale (în special cele de citire și catehisme) conțin numeroase povestioare moralizatoare ce sugerează o imagine coerentă a ceea ce se așteaptă de la elevi. În măsura în care aceștia din urmă mergeau la școală și învățau să citească, putem presupune că impactul acestor manuale asupra elevilor era mai mare decât ar fi – să zicem – efectul manualelor din ziua de astăzi: în acele vremuri o bună parte dintre elevi urmau doar cursurile școlii primare, nemaiajungând în contact cu manualele de gimnaziu; pentru cei mai

¹ N. Comșa, T. Seiceanu, *Dascălii Blajului*, București, Editura Demiurg, 1994, passim.

² Viorica Lascu, *Profesorul Ioan F. Negruțiu (1854-1940)*, în *Lumină din Ardeal. Comunicările simpozionului „Școlile Blajului – tradiție și contemporaneitate”*, 20-21 mai 2004, Blaj, 2004, p. 110-114.

mulți, aceste cărți ofereau singura imagine asupra lumii diferită de cea a familiei (spre deosebire, de exemplu, de vremurile noastre, în care există atât de multe surse alternative de informare).

Bucățile de lectură din aceste manuale sunt, în general, inspirate din viața obișnuită, dintr-o lume familiară elevilor. Din acest motiv, imaginea copilului pe care acestea o conturează, deși idealizată, este totuși credibilă, capabilă să devină un exemplu de urmat.

Care era, așadar, ținta spre care se îndreptau eforturile oamenilor de școală greco-catolici ce gravitau în jurul Blajului? Scopul demersului lor educativ, așa cum apare precizat într-una din numeroasele formulări din epocă, era acela ca „elevii să devină oameni cu frica lui Dumnezeu, oameni cinstiți și demni, harnici și cruțători, membri folositori ai societății [...] fiecare individ, în lupta grea a vieții, să-și poată împlini datoriile sale, și sub greutatea necazurilor care îl întâmpină zilnic în viață, niciodată să nu-i scadă încrederea în ajutorul lui Dumnezeu, să nu-și piardă voia de muncă cinstită, care alungă grijile și mizeriile lumești”³.

Copiii erau considerați drept „comoara cea mai scumpă a unui neam”, ei fiind cei care aveau să moștenească roadele muncii părinților și bunicilor lor, și tot ei cei care aveau să întrupeze speranțele și aspirațiile genitorilor lor. În acest sens, garanția cea mai sigură a unui viitor mai bun o reprezentau „copiii crescuți în frica Domnului și în iubirea curățeniei trupesti, tinerii îndreptați pe căile altruismului și ale idealismului”⁴.

În activitatea lor educativă, învățătorii trebuiau să țină cont de copilul înfățișat în trei ipostaze: de membru al unei biserici, calitate în care acesta trebuia să cunoască „morală și religia” confesiunii căreia îi aparținea, respectând în același timp celelalte confesiuni, de cetățean, calitate în care trebuia să cunoască istoria și geografia patriei, drepturile și îndatoririle față de ea, să-și cunoască limba, de individ ce trebuia să devină capabil să-și asigure subzistența, motiv pentru care era nevoie să i se ofere, în școală, cunoștințe de matematică, geometrie, științe naturale, igienă, gimnastică, industrie și economie casnică⁵.

Imaginea copilului în aceste cărți școlare este brodată pe marginea diferenței dintre „copilul bun” și „copilul rău”. Copilul bun este acela care întrunește o sumă de anumite calități. Aceste calități apar menționate fie explicit, sub forma unor sentenții sau îndemnuri („Băiatul bun are înger păzitoriu”, „Fiți îndurători, precum tatăl vostru din cer îndurător este”, „Pruncul să nu facă totdeauna ce voiește. El să asculte de alții mai bătrâni”, „Isus a dat exemplu, cum să mergem la sfânta biserică și să ascultăm de părinți”, „Copiii cei buni merg bucuroși la școală. Ei ascultă ce le spune învățătorul. Copilul rău și leneș nu ascultă. El pierde vremea și rămâne îndărăt cu învățătura. Un astfel de copil aduce părinților și învățătorului multă supărare”, „Să fim recunoscători către binefăcătorii noștri”, „Mai bine sărac și curat decât bogat și necinstit”, „Cine nu e dator, e destul de bogat”, „Mai de lipsă încă și decât cetitul și scrisul este a-l iubi pe Dumnezeu din adâncul inimii” etc.⁶), fie sub forma unor povestioare moralizatoare în care respectivele trăsături pozitive de caracter sunt evidențiate direct sau prin contrast, prin blamarea și sancționarea defectelor corespunzătoare.

În cele ce urmează vom identifica cele mai importante trăsături care alcătuiau imaginea copilului așa cum înțelegeau și o construiau și o promovează autorii acestor cărți.

O asemenea calitate, considerată ca esențială, era atitudinea supusă, respectuoasă și grijulie față de părinți, menționarea ei îmbrăcând diferite și numeroase forme. Un astfel de exemplu este o povestioară moralizatoare, *Pruncul bun*, despre un copil care se angajează servitor pe perioada verii pentru a-și ajuta financiar părintele bolnav, poveste a cărei concluzie („Așa ajută pruncii buni

³ Plan de învățământ și îndreptar metodic pentru școlile primare din Provincia mitropolitană gr.-cat. de Gyulafehérvár-Fogaras – Alba Iulia și Făgăraș, Blaj, 1909, p. 3-4.

⁴ Augustin Caliani, *Studierea firii copiilor*, în *Foaia școlastică*, 6, 1913, p. 161.

⁵ I.F. Negruțiu, *Să creștem pentru viață*, în *Foaia bisericească și școlastică*, 22, 1899, p. 349.

⁶ George Munteanu, *Abecedariu împreună cu piese de lectură pentru băieții din anul I și al II-lea de școală, întocmit după scriptologia mixtă*, ed. a XII-a, Blaj, 1898; Tit Bud, *Cateheze pentru pruncii școlari din școlile elementare populare*, Gherla, 1877; I.F. Negruțiu, P. Ungureanu, *Carte de citire pentru clasa II, III și a IV-a primară*, ed. a IV-a, Blaj, 1911.

pe părinții săi”) este întărită de o poezioară ce conține următorul îndemn: „Pe părinții tăi ascultă/părinților le ajută/De părinți te îngrijește/apără-i, i-adăpostește”⁷.

Atitudinea față de părinți era inspirată și susținută de modelul hristic: așa cum l-a iubit Isus pe Dumnezeu, așa trebuie și copiii să-și iubească părinții: „pruncul care iubește pre taică-său cugetă adeseori la dânsul [...] dacă are de lucru ceva pruncul cel bun zice în sine: acest lucru îl voi găta bine, ca să fie îndestulit cu mine taică-meu”. Copilul care își cinstește părinții „ascultă de dânsii și împlinește fără întârziere poruncile lor”. Această supunere necondiționată era întărită prin invocarea exemplului lui Isus, acesta fiind prezentat într-o manieră – să zicem – „umanizată”, considerată a fi pe înțelesul copiilor: „cu Preacurata sa Maică și cu S. Iosif grăia totdeauna cu afabilitate și cu cuviință; n-a răspuns lor cu cuvinte dure; dacă a avut lipsă de ceva, a cerut aceea cu cuviință. Tot ce i-au poruncit Maica sa ori S. Iosif le-a făcut cu bucurie și fără întârziere; mai nici că a trebuit să-i poruncească, deoarece El toate acele despre ce a știut că plac părinților săi le-a făcut fără poruncă” (curățenie, ajutor la diverse munci etc.)⁸.

După cum se poate observa, autoritatea și competența părintească față de creșterea copilului sunt mai presus de orice îndoială, copilul „cel bun” fiind cel care se conformează întru totul cerințelor genitorilor săi (spre deosebire, de exemplu, de vremurile de astăzi, când este admis faptul că uneori interesele copiilor pot fi amenințate de stilul de viață sau principiile educative ale părinților). Dincolo de caracterul tradițional al societății acelei epoci, o posibilă explicație pentru aceste concepții poate fi căutată – credem noi – în ritmul lent de difuzare a informației în mediul rural, în care trăia marea parte a destinatarilor acestor manuale. În condițiile în care tinerii aveau cu greu acces la informații scrise și alternative despre aspectele fundamentale ale vieții lor (întemeierea unei familii, nașterea și îngrijirea copiilor, creșterea acestora etc.), sursa cea mai importantă rămânea tot familia, ajungându-se mai greu la situații în care generațiile tinere să-și știe mai bine rosturile și interesele decât cele vârstnice.

Tot în acest context, se considera că copiii trebuiau să fie mereu cu cugetul la Dumnezeu, ca și Isus, care făcea asta tot timpul, astfel încât „totdeauna era blând, cu purtare bună, umilit și piu”⁹.

Necesitatea supunerii față de părinți este întărită de o serie de povestioare despre posibilele consecințe nefaste ale neascultării. Un asemenea exemplu este povestea unui copil, care, în ciuda dojenilor părințești, se tot juca cu chibriturile, declanșând involuntar un incendiu care a distrus toată agoniseala familiei lui. Părinții au ajuns cerșetori. „Cum plâneau săracii părinți!” – accentuează dramatic autorul. „La toate acestea a fost cauza pruncul care se jucase cu lemnuțe (aprinjoare)”¹⁰.

Tot în cadrul relațiilor familiale, copilul trebuia să se dovedească solidar cu consăngenii săi, ca persoanele cele mai apropiate lui pe lume. Această idee apare în pilde precum aceea a unui țăran care avea șapte fii ce trăiau în ură și dezbinare. Întristat, acesta, temându-se pentru soarta averii lui după moartea sa, îi chemă la el și le făcu o demonstrație: le dădu șapte bețe, care unul câte unul erau foarte ușor de rupt, iar legate laolaltă, imposibil. În concluzie, bătrânul îi dojenește: „Învățați de aici, ce poate face înțelegerea bună și unirea! Cum s-a întâmplat cu aceste bețe, așa se va întâmpla și cu voi. De veți ține laolaltă veți fi tari și nu vă va putea strica nimenea; iară de se va încuiba cearta între voi, atunci se va alege nimica de voi, ca și de bețele acestea”¹¹. Observăm surprinsă aici și valoarea copilului ca legatar, nu doar al achizițiilor materiale: truda de o viață a oricărui om, oricât ar fi fost de fructuoasă, rămâne fără sens în absența unor urmași demni care să ducă cu cinste mai departe activitatea, setul de valori, principiile părinților.

Altă componentă de maximă importanță a imaginii copilului o reprezenta obligația de a învăța, provenită din însăși starea de minorat a acestuia: „Copiii sunt oameni mici. Ei trebuie să

⁷ G. Munteanu, *op. cit.*, p. 38.

⁸ T. Bud, *op. cit.*, p. 152-154.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ G. Munteanu, *op. cit.*, p. 50.

¹¹ *Ibidem*, p. 40-41.

meargă la școală”¹². Mersul la învățătură trebuia făcut la vremea sa, atunci când elevul are, datorită vârstei fragede, disponibilitatea și flexibilitatea intelectuală necesare acumulării de informații. Neglijarea acestui fapt are întotdeauna consecințe regretabile, așa cum explică un tată copilului său: „Pentru aceea să nu uiți niciodată această învățătură: mintea ta e ca o grădină, ce se cade a o cultiva foarte de timpuriu; căci trecându-i timpul, nu mai e în stare de a aduce fruct, și cel ce nu folosește primăvara vieții, simte peste vara, toamna și iarna ei certarea nepăsării sale”¹³.

Posibilitatea de a merge la școală trebuia să fie pentru copil prilej de bucurie, deoarece îi dădea prilej să învețe „multe bune și frumoase”: scrisul, cititul, numărul, cântecul, desenul. În plus, se considera că au șanse de reușită în viață numai elevii care merg mereu la școală și învață bine, cât despre copilul care nu învață, „din acela nu se va alege nemica, drept aceea pruncii cei buni umblă bucușori la școală, și acolo ascultă cu luare aminte de învățătoriu [...]”¹⁴.

În ceea ce privește relația cu învățătorii, copiii trebuiau să arate mereu „cea mai mare reverință” față de aceștia, „aducându-și aminte cât se îngrijesc și ostenesc aceștia pentru ca să crească din ei oameni harnici de a trăi în lume și de a-i face fericiri”¹⁵. Atitudinea față de învățător este asimilată cu aceea față de părinți, copilului cerându-i-se o supunere asemănătoare. Totuși, pentru ca asemenea sentimente de „iubire, bunăvoință, pietate, venerațiune și mulțumire fiiască” să ia naștere în mod firesc, educatorii erau datori ca, la rândul lor, să-și trateze elevii cu „iubire, purtare de grijă, seriozitate, constanță”; apropierea de copii trebuia făcută „nu prin bunătatea izvorâtă din slăbiciune, nici prin satisfacerea fără discernământ a dorințelor acestora”, ci printr-o fermitate binevoitoare¹⁶. Scopul principal al acestei atitudini era cultivarea sentimentelor morale, mai mult prin exemplu personal decât prin predicarea unor principii seci. Se considera că școala trebuia să fie un loc plăcut și vesel, „de unde băieții nu se întorc obosiți și umiliți, ci veseli și cu sufletul înălțat”. Copilul care se simțea iubit de un învățător drept – se credea – era mai receptiv la disciplinare, ascultarea fiind considerată cu mult mai prețioasă dacă izvoră din iubire, iar nu din frică. În schimb, învățătorul care se dovedea nedrept față de un copil îi învenina acestuia viața, „umplându-i viața de amărăciune, invidie, îngâmfare și slugărnice”. Atitudinea învățătorului în procesul educativ era considerată ca esențială, având să influențeze toată viața ulterioară a elevului¹⁷.

Atitudinea față de semeni – componentă la rândul ei importantă a imaginii copilului – trebuia să fie, de asemenea, indicată de modelul hristic. Este din nou evocată pilda lui Isus: „Pe uliță a ferit dinaintea celor bătrâni, pâinea sa o dădea la săraci, la străini le arăta calea, pe cei orbi îi ducea de mână, și se ruga pentru cei morboși și pentru cei morți. [...] Luați dar exemplu de la Isus, precum a fost dânsul așa să fiți și voi toți. [...] Și Isus a ascultat/Și e-n ceruri împărat”¹⁸. Sunt valorizate la maximum virtuțile creștine: iubirea de semeni, generozitatea, compasiunea și receptivitatea față de soarta celor mai puțin favorizați.

Aceste idei sunt ilustrate de numeroase istorioare. Un asemenea exemplu este pilda unui copil care oferă jumătate din felia sa de pâine copilului bolnav al unui vecin sărac¹⁹. Altă poveste sugestivă este aceea a unui cerșetor care la o casă bogată căpăta mâncare mai multă și mai bună, dar pe care el o simțea ca dată în silă: „Bietul bătrân văzu bine că doamna își făcuse pomană cu el numai ca să scape; îngână câteva cuvinte de mulțumire, apoi oftă și plecă încet, rușinat. Bucata de pâine era mare, putea să mănânce din ea și două zile; dar îi fusese dată cu supărare. Doamna nu avusese nici o vorbă bună pentru el; el va înghiți pâinea cu noduri”. În schimb, la altă familie, de nevoie de această dată, este primit mult mai bine, tratat ca un individ, ca o persoană: gospodina l-a întâmpinat cu prietenie, l-a poftit lângă foc, l-a întrebat de soarta sa, discutând ca niște

¹² I.F. Negruțiu, P. Ungureanu, *op. cit.*, p. 3.

¹³ G. Munteanu, *op. cit.*, p. 64.

¹⁴ T. Bud, *op. cit.*, p. 1.

¹⁵ *Plan de învățământ pentru școlile populare elementare greco-catolice*, ed. a III-a, Blaj, 1899, p. 54.

¹⁶ I. Popescu, *Compendiu de pedagogie pentru părinți, educatori, învățători și toți bărbaii de școală*, ed. a II-a, Sibiu, 1876, p. 102.

¹⁷ *Plan de învățământ...*, 1909, p. 79.

¹⁸ T. Bud, *op. cit.*, p. 155.

¹⁹ G. Munteanu, *op. cit.*, p. 43-44.

cunoștințe obișnuite. Această atitudine firească, lipsită de superioritate, l-a mulțumit mult mai mult pe bătrân, în ciuda hranei modeste pe care respectiva gospodină și-a permis să i-o ofere. Morala poveștii: „mai mult prețuiește chipul, cum ajutam pe cei lipsiți, decât ajutorul ce le dăm”²⁰. Această istorioară conține o întreagă pedagogie a carității: copiii, viitorii adulți, trebuiau să învețe că și cerșetorii au demnitatea lor, că milostenia implică mai mult decât gestul efectiv al donației, că cei care oferă au datoria să nu facă din darul lor un prilej de umilire pentru cel sărac. Se sugerează, în plus, că tot oamenii obișnuiți cu lipsurile au o mai mare capacitate de empatie față de semenii lor sărmani.

Alături de noblețea sufletească, erau valorizate curajul fizic, înfruntarea pericolului pentru a veni în ajutorul semenilor. Asemenea idei sunt ilustrate în povestiri precum cea despre inundațiile de pe Dunăre din 1879, în timpul cărora un lucrător cu familia sa rămăseseră într-un loc inaccesibil, pe punctul de a fi luați de ape, și nimeni nu se încumeta să meargă după ei să-i salveze, nici chiar atunci când un om bogat a promis îndrăznețului o pungă cu galbeni. Cel care a făcut-o, totuși, a fost – nu întâmplător! – „un țaran puternic”, care a refuzat banii, cedându-i familiei pe care o salvase și care-și pierduse toată agoniseala. Morala poveștii: „De cătră cel nenorocit niciodată să nu ne întoarcem ochiul nostru”²¹.

Printre virtuțile despre care se considera că trebuie să împodobească caracterul unui tânăr se afla și iertarea, puterea de a răspunde răului cu bine. Un exemplu în acest sens este pilda unui bătrân căruia un om bogat i-a făcut odată rău, iar acesta a ajuns să-i salveze fiul de la înec. Morala: „Așa se răzbună oamenii cei buni. Ei fac bine celor ce le fac rău”²². După cum se poate observa, modelul de reglementare a relațiilor interumane propus copiilor este prin excelență de inspirație creștină, lucru firesc, de altfel, ținând cont de faptul că ne referim la un sistem confesional de învățământ.

Alt element inclus de pedagogii blăjeni în imaginea pe care o construiau despre copil era comportamentul acestuia în societate. Astfel, purtarea elevilor atât în școală cât și în afara ei era atent normată. În ceea ce privește școala, prezența era obligatorie, cu excepția unor motive bine întemeiate; intrând în școală, fiecare școlar „va merge drept la locul pe care i l-a asemnat învățătorul, și ocupându-l, își repetă încet prelegerea sau șede liniștit. A umbla prin școală dintr-un loc într-altul, sau a tot ieși afară și iarăși a intra în școală, precum și a strica și mângi scaunele, tabla, păreții sau alte obiecte din școală este oprit strict”. Învățarea lecțiilor și efectuarea temelor erau de asemenea obligatorii; neatenția la ore sau reaua voință în a răspunde la întrebările învățătorilor erau pasibile de pedeapsă. La sfârșitul orelor, elevii trebuiau să-și strângă frumos cărțile și rechizitele și să plece în ordine spre casă²³.

Odată ajunși în afara școlii, era obligatoriu pentru elevi să meargă spre casă ordonat și în liniște, fiind interzis „a sta pe stradă cu mulțimea, a striga și a face larmă, cu atât mai vârtos a se trage și împinge, a se juca sau a se bate”; oamenii în vârstă trebuiau salutați respectuos. Obligatorie era, de asemenea, prezența la biserică, la slujbe, unde se impunea o purtare cuviincioasă, fiind interzis „a se coti unul pre altul, a vorbi unul cu altul, a râde unul de altul, sau în altă formă a conturba liniștea ori a distra pre alții de la rugăciune”²⁴.

Frecvența cu care sunt menționate aceste norme sugerează faptul că realitatea era destul de departe de imaginea construită, ideală, a copilului, că elevii acelor vremuri se purtau pe măsura vârstei lor, agitați, gălăgioși și de multe ori, probabil, nu atât de reverențioși pe cât și-ar fi dorit adulții.

Manualele conțin, de asemenea, și alte reguli de bună purtare în societate, cele numite îndeobște „bune maniere”. Ca prevederi generale, atunci când ieșea în lume copilul trebuia „mai mult să asculte decât să vorbească, mai întâi să gândească și apoi să deschidă gura, să nu lungească

²⁰ I.F. Negruțiu, P. Ungureanu, *op. cit.*, p. 120.

²¹ *Ibidem*, p. 117.

²² *Ibidem*, p. 139.

²³ *Plan de învățământ...*, 1899, p. 54.

²⁴ *Ibidem*.

vorba, să nu caște, să nu râdă în hohote, să nu șoptească la ureche, să nu prea vorbească despre sine și ai săi, să nu se laude, să nu mintă, să nu vorbească de rău pe cine nu-i de față, să nu facă glume ofensatoare la adresa altora”. Miza unui asemenea comportament era aprecierea în societate: „Astfel de te vei purta, lumea toată te va lăuda”²⁵. După cum se observă, avem de-a face cu norme de un elementar bun-simț, valabile până în ziua de astăzi.

Tot ca parte a unui comportament social adecvat, copilul „cel bun” trebuia să se țină departe de copiii „cei răi”; sunt folosite metafore sugestive pentru a ilustra pericolele unei asemenea însoțiri, una dintre acestea fiind aceea a unor mere bune aflate într-un coș, care s-au stricat aproape în întregime după ce în acel coș au fost puse și niște mere putrede. Morala: copiii cuminiți nu trebuie să stea cu cei răi, pentru că se pot strica²⁶.

Pentru a evita acest pericol, elevii trebuiau să-și vadă de treabă, fiind „îndatorați a șede pre acasă, petrecându-și timpul cu învățarea lecțiunilor și lucrarea ocupațiilor, fiind gata a împlini tot ce li demandă părinții. A-și petrece timpul pe stradă nu este iertat. Este, însă, iertat, după ce și-au învățat și făcut ocupațiile, ma este chiar de lipsă, a se juca la casa părintească sau la casa cutărui conscolar, presupunând că părinții acestuia încă se învoiesc la aceasta. Dar a se însoți cu alți prunci răi și delăsați este oprit”; era permisă participarea la ospete, jocurile satului sau la alte petreceri publice sau private doar în compania părinților, sau „cu concesiunea învățătorului, în societatea altor consângeni, ori amici ai familiei”²⁷. Și în acest caz este invocat exemplul hristic: „Isus ședea bucuros acasă, nu-i plăcea a umbla pe ulițe, numai când și când se ducea la pruncii din vecini – mai ales la pruncii neamurilor sale, la casa S. Iacob, Simeon și Tadeu. Oh, cât de afabil a fost cu aceia. Nu i-a hulit nicicând, unde numai a putut le-a făcut bine [...]”²⁸.

Aspectul fizic îngrijit reprezintă alt element ce revine cu insistență în cărțile școlare la care ne referim, fapt ce arată, pe de o parte, importanța acestei chestiuni, pe de altă parte sugerează că realitatea era încă departe de a întâlni exigențele învățătorilor. Motivațiile oferite pentru a încuraja o ținută îngrijită sunt diverse. Una ar fi acceptarea socială: un aspect neglijent provoacă respingere, unul îngrijit atrage simpatia celor din jur. Numeroase povestioare susțin această idee, cum ar fi, de exemplu, povestea unui copil care, din cauză că se scula târziu, nu se spăla și nu se îngrijea, nici pe sine nici hainele, mergând așa la școală. Reacția învățătorului a fost drastică: „un asemenea prunc nu sufăr în școală”. Il luă de mână și-l îndreptă pe ușă afară. Pruncul se duse plângând acasă. Acolo mama sa a luat niște vergi și pedepsi pe pruncul murdar. De atunci începu a se scula de timpuriu, a se spăla și a se pieptăna în toată dimineața. Vestmintele și cărțile încă și le ținea mai curate. Iară învățătorului începu a-i plăcea de acel prunc”²⁹.

Mustările pentru neîngrijire nu erau întotdeauna atât de dure, așa cum putem vedea din istorioara unei fete care era neglijentă și își tot murdărea hainele; mama sa o muștră dându-i exemplu porumbița care știe să bea apă din râu fără să se murdărească; fetița promite că va fi mai grijulie³⁰.

Altă motivație era diferențierea socială pe care o reflecta aspectul exterior. Copiii „buni” erau îndemnați să fie întotdeauna bine îngrijiți și curați, „pentru ca și prin aceasta să se distingă de câtră cei ce-și pierd timpul cel scump umblând din o uliță în alta”³¹.

Pildele și istorioarele din aceste manuale ilustrează numeroase alte trăsături de caracter ce compuneau, în viziunea autorilor lor, imaginea copilului „bun”. Una dintre acestea este hărnicia, calitate intens valorizată, așa cum arată povestea a două fiare de plug identice cumpărate de un țăran, care pe unul l-a folosit, pe celălalt nu. Cel folosit era lucios și arăta bine, cel nefolosit era

²⁵ I.F. Negruțiu, P. Ungureanu, *op. cit.*, p. 128.

²⁶ *Ibidem*, p. 27.

²⁷ *Plan de învățământ...*, 1899, p. 55.

²⁸ T. Bud, *op. cit.*, p. 156.

²⁹ G. Munteanu, *op. cit.*, p. 46.

³⁰ I.F. Negruțiu, P. Ungureanu, *op. cit.*, p. 37.

³¹ *Plan de învățământ...*, 1899, p. 53.

ruginit. Morala: „Așa e și cu omul. Lucrul îl face vioi și sănătos, iar lenea greoi, posomorât și slab”³².

Promptitudinea în executarea unor sarcini sau efectuarea unor munci necesare era, de asemenea, apreciată. Meritele sale sunt evidențiate, prin contrast, prin indicarea rezultatelor păgubitoare ale atitudinii contrare. Avem astfel, ca exemplu, povestea unei fete care a neglijat să curețe varza de ouăle de omizi, așa cum îi ceruse mama ei, verzele sfârșind prin a fi roase de larve. Morala: „Înconjură răul de la început”³³, cu alte cuvinte nu lăsa pe mâine ce poți face astăzi. Un alt exemplu este acela al unui țăran care a ignorat o spărtură mică în acoperiș, pe care o putea repara repede și ieftin, până când aceasta s-a transformat într-o gaură mare, a cărei reparație a fost foarte costisitoare³⁴.

Copilul „cel bun” este, de asemenea, iubitor de adevăr. Dincolo de implicațiile morale, minciuna poate avea și consecințe nefaste, chiar tragice, pentru cei care se servesc de ea, sugerează autorii manualelor în diferite moduri. Întâlnim aici inclusiv cunoscuta poveste a ciobanului care, dorind să se distreze pe seama sătenilor, a strigat de câteva ori „lupul” degeaba, iar atunci când chiar a fost atacat de acest animal nu l-a mai crezut nimeni, sătenii nu i-au mai sărit în ajutor, iar lupul „îl sfâșie și-l măncă”. Morala: „Cine mințește o dată, aceluia nu i se mai crede, chiar și când vorbește adevărul”³⁵.

Răbdarea în fața încercărilor vieții reprezintă altă atitudine pe care dascălii doreau să o cultive la elevii lor. Astfel, aceștia nu trebuiau răsfățați ci crescuți spartan; în cazul durerilor fizice, de exemplu, nu se recomandau alinările și mângâierile, ci distragerea atenției prin vreo ocupație plăcută, învățătorul trebuind, pe cel în cauză, „să-l îmbărbăteze la răbdare, făcându-l a o privi pe aceea drept probă de tărie sufletească, și prin urmare ca lucru de onoare”; copiii trebuiau învățați să renunțe din când în când la nevoile lor, considerându-se că „resignațiunea este arma cea mai binefăcătoare în contra vicisitudinilor vieții”³⁶. Avantajele sale psihologice sunt ilustrate de povestiri precum cea a două fete care duceau coșuri grele: una era bine dispusă, cealaltă era copleșită de sarcină. Întrebată de secretul ei, fata cea veselă a răspuns că avea în coș o floare care îi ușura povara: „Floarea cea prețioasă, care ușurează toate necazurile și nevoile, se numește răbdare”³⁷.

Această trăsătură de caracter trimite din nou la Dumnezeu ca fiind prima și cea mai eficientă pavăză împotriva necazurilor și ispitelor vieții. De altfel, autorii consideră firesc ca elevii să aibă permanent în față modelul hristic, ținând cont de afecțiunea și prețuirea arătată de Isus copiilor, pe care îi îndrăgea datorită sufletului lor curat și fără răutate³⁸.

La întocmirea acestei lucrări am preferat, așa cum s-a putut observa, să acord un spațiu amplu frazelor și formulărilor din manualele perioadei la care ne referim, considerând că, de multe ori, acestea au capacitatea de a surprinde cel mai bine problematica studiului nostru.

Cum arăta, așadar, pe scurt modelul construit de pedagogii blăjeni? Urmând în mare parte modelul creștin, acest copil ideal era evlavios, iubitor de Dumnezeu, plin de iubire, venerație și supunere față de părinții lui, atașat familiei sale, iubitor de semenii, generos, modest, harnic, cumpătat, răbdător în fața încercărilor, cu purtare bună, cu aspect îngrijit. În lipsa unor instrumente adecvate de măsură, este dificil de cuantificat impactul pe care a avut-o această imagine asupra celor cărora le era destinată. Ea rămâne, însă, importantă pentru cunoașterea în profunzime a ceea ce a fost un veritabil sistem pedagogic elaborat de pedagogii blăjeni la sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX.

DANIELA MÂRZA

³² I.F. Negruțiu, P. Ungureanu, *op. cit.*, p. 70.

³³ G. Munteanu, *op. cit.*, p. 65.

³⁴ I.F. Negruțiu, P. Ungureanu, *op. cit.*, p. 134.

³⁵ G. Munteanu, *op. cit.*, p. 60.

³⁶ I. Popescu, *op. cit.*, p. 100.

³⁷ I.F. Negruțiu, P. Ungureanu, *op. cit.*, p. 19.

³⁸ Al. Ciura, *Viața lui Isus scrisă pentru copii*, Beiuș, 1931, p. 4-5.

**THE IMAGE OF THE STUDENT IN THE SCHOOLBOOKS EDITED IN BLAJ
(TRANSYLVANIA), AT THE END OF THE 19TH CENTURY
AND THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY**

SUMMARY

At the end of the 19th century and at the beginning of the 20th century, the educational system developed in Transylvania by the Romanian Greek-Catholic Church in its most representatives schools from Blaj, went through a process of redefining its pedagogy. It also introduced clearer ideas about education and the purpose of education, developed its methodology and focused on the relationship teacher - student.. This process is more visible in the pedagogical publications of professional associations, but also in schoolbooks and other publications on education.

Therefore, it is important to analyse the image the teachers had of their “subjects” – the students. We can see this in schoolbooks, but also in other “technical” books dealing with education: teaching guides, works on pedagogy and psychology. They all give important information on the teacher – student relationship at the beginning of the 20th century.

In this respect, the schoolbooks are never neutral; they always carry a message or try to recommend a model. Generally, they are published in the diocese, and some authors are experienced teachers. Different authorities edit other schoolbooks but they have the imprimatur of the ecclesiastic authorities from Blaj.

Our research is based on primers, catechisms, history, and geography and economy schoolbooks. The most important seem to be the primers published by George Munteanu, *Abecedariu împreunat cu piese de lectură pentru băieții din anul I și al II-lea de școală* (Blaj, 1898) and Ioan Fekete Negruțiu and Petru Ungureanu, *Carte de citire pentru clasele a II-a, a III-a și a IV-a primară* (Blaj, 1911), and used by scholars in the first four elementary classes.

The authors have pedagogical education (some at the Institute for Superior Pedagogy in Prague, the others in Cluj) and much experience as teachers in elementary schools and managers of the educational system.

The schoolbooks we analyse teach reading, but they also contain short stories with an evident moralistic purpose, which tell us what the authors/teachers expected from their students. If the latter consistently attended school, we can infer that the impact of schoolbooks was stronger than it is nowadays. Most students attended only elementary school, with no other kind of systematic education. For them, these elementary schoolbooks were the only source of information outside the family.

The reading texts were inspired by real life, therefore the role models offered to the students – although idealized – were convincing. For a better characterization of these models, we have quoted extensively from several schoolbooks.

Briefly, what is the image, which the pedagogues of Blaj had of their students? In the first place, we shall see the Christian characteristics: the student should be an good Christian, full of love, respect and reverence for his parents, relatives, teachers and authorities. He had to have other qualities, too: respect, generosity, kindness, modesty, assiduousness, patience and had to be careful about having appropriate clothes and behaviour.

Without sufficient information, it is not easy to assess the impact of this idealized image of the students. However, its role was important in the educational system promoted by the pedagogues from Blaj.